

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.17>

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА КОНСТИТУЦІЙНУ СКАРГУ

Берч В.В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
ORCID: 0000-0002-3837-4724

Бєлов Д.М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-7168-9488

Бисага Ю.М.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-8797-5665

Берч В.В., Белов Д.М., Бисага Ю.М., До питання про особливості реалізації права на конституційну скаргу.

Встановлено, у сучасних європейських державах відзначається зростаючий інтерес до використання конституційної скарги як процедурного інструменту для захисту прав і свобод, які гарантовані конституційними актами. Це означає, що люди все частіше обирають цей спосіб, щоб вимагати відновлення своїх прав, порушених діями або бездіяльністю різних органів та посадових осіб. Іншими словами, конституційна скарга є ефективним і дієвим інструментом для захисту прав людини.

Підкреслено, збільшення обізнаності громадян щодо їхніх конституційних прав та можливостей використання конституційної скарги може сприяти більш активному включенню громадян у процес захисту правових інтересів.

Зауважено, звернення до Конституційного Суду допомагає забезпечити, що всі закони і рішення державних органів відповідають Конституції. Це важливо для підтримки принципу влади закону і виключення можливості дій, які б порушили конституційні норми. Також воно є одним із способів реалізації конституційного контролю, який допомагає гарантувати відповідність законодавства нормам Конституції.

Наголошено, коли Конституційний Суд України визнає певну норму закону неконституційною, ця норма втрачає юридичну силу та визнаєть-

ся такою, ніби її ніколи не існувало в правовому порядку. Тобто, вона не має більше жодної юридичної сили і не може бути використана для регулювання відносин або прийняття рішень. Ця позиція важлива через те, що неконституційна норма суперечить Конституції України, яка є основним законом країни. Коли Конституційний Суд визнає таку норму неконституційною, це вважається остаточним рішенням і вкотре визнає нормативну силу Конституції пріоритетною над іншими законами. Тому рішення Конституційного Суду, яке визнає норму неконституційною, не тільки скасовує цю норму, але також позбавляє її будь-якої юридичної сили та визнає такою, що не існує. Це дозволяє забезпечити примат Конституції України і гарантує, що неконституційні норми не можуть бути застосовані у правовому полі.

Ключові слова: конституційна скарга, конституційне судочинство, верховенство права, тлумачення, звернення.

Berch V.V., Byelov D.M., Bysaga Yu.M. To the question about the peculiarities of the implementation of the right to a constitutional complaint.

It has been established that in modern European states there is a growing interest in the use of a constitutional complaint as a procedural tool for the protection of rights and freedoms guaranteed by constitutional acts. This means that people

increasingly choose this method to demand the restoration of their rights violated by the actions or inaction of various bodies and officials. In other words, a constitutional complaint is an effective and efficient tool for the protection of human rights.

It is emphasized that increasing citizens' awareness of their constitutional rights and the possibilities of using a constitutional complaint can contribute to more active inclusion of citizens in the process of protecting legal interests.

It is noted that the appeal to the Constitutional Court helps ensure that all laws and decisions of state bodies comply with the Constitution. This is important for maintaining the principle of the rule of law and excluding the possibility of actions that would violate constitutional norms. It is also one of the ways of implementing constitutional control, which helps to ensure compliance of legislation with the norms of the Constitution.

It is emphasized that when the Constitutional Court of Ukraine recognizes a certain norm of the law as unconstitutional, this norm loses legal force and is recognized as if it had never existed in the legal order. That is, it no longer has any legal force and cannot be used to regulate relations or make decisions. This position is important because the unconstitutional norm contradicts the Constitution of Ukraine, which is the main law of the country. When the Constitutional Court recognizes such a norm as unconstitutional, it is considered a final decision and once again recognizes the normative force of the Constitution as having priority over other laws. Therefore, the decision of the Constitutional Court, which recognizes a norm as unconstitutional, not only cancels this norm, but also deprives it of any legal force and recognizes it as non-existent. This ensures the primacy of the Constitution of Ukraine and guarantees that unconstitutional norms cannot be applied in the legal field.

Key words: constitutional complaint, constitutional justice, rule of law, interpretation, appeal.

Постановка проблеми. У сучасних європейських державах відзначається зростаючий інтерес до використання конституційної скарги як процедурного інструменту для захисту прав і свобод, які гарантовані конституційними актами. Це означає, що люди все частіше обирають цей спосіб, щоб вимагати відновлення своїх прав, порушених діями або бездіяльністю різних органів та посадових осіб. Іншими словами, конституційна скарга є ефективним і дієвим інструментом для захисту прав людини.

Ця тенденція свідчить про загальні зміни у суспільстві, де статус і права людини стають все більш важливими та актуальними. Сучасні суспільства визнають важливість захисту прав і свобод кожного громадянина, і конституційна скарга

стала одним з ключових засобів, що сприяє цьому захисту. Це свідчить про зростаючу увагу до справедливості та правосуддя у суспільстві, і про те, як важливо забезпечувати дотримання прав і свобод кожного громадянина [1].

На сучасному етапі розвитку судового конституційного контролю у всьому світі, ключовим інструментом для його реалізації є конституційна скарга. Ефективність цього конституційно-правового механізму в Україні не може бути повністю передбаченою. Проте, аналізуючи значну кількість щорічних звернень громадян до Конституційного Суду України, можна вбачати необхідність і важливість інституту конституційної скарги в Україні. Цей інститут стане ключовим компонентом конституційної юстиції, який надасть фізичним і юридичним особам можливість захищати свої основні права та свободи у сфері конституційної юрисдикції [2].

Законодавство країн може змінюватися з часом, і це може вплинути на процес подання конституційних скарг. Крім того, поняття та обсяг конституційних прав і свобод постійно розширюються та змінюються відповідно до суспільних потреб, що впливає на можливість громадян користуватися правом на конституційну скаргу.

В сучасному світі конституційний контроль набуває все більшої важливості для захисту прав і свобод громадян. З іншого боку, важливим є вивчення міжнародного досвіду у сфері конституційного судочинства та права на конституційну скаргу.

Збільшення обізнаності громадян щодо їхніх конституційних прав та можливостей використання конституційної скарги може сприяти більш активному включенню громадян у процес захисту правових інтересів. Знаючи свої конституційні права, громадяни можуть бути більш усвідомленими щодо того, що саме є їм гарантоване Конституцією. Це допомагає їм відчувати свою значущість у суспільстві і розуміти, що їхні права повинні бути захищені. Обізнаність громадян щодо конституційної скарги і інших юридичних інструментів дозволяє їм знати, яким чином можна реагувати на можливі порушення їхніх прав та надає їм засоби для захисту. Громадяни, які розуміють свої права, частіше беруть участь у правозахисних організаціях, громадських об'єднаннях та акціях, вони можуть стати активними учасниками громадянського суспільства, що працює на благо суспільства та прав людини.

У свою чергу, громадяни, які знають, як використовувати конституційну скаргу, ставлять більше вимог до дій та рішень органів влади, що сприяє більшій відповідальності владних структур перед громадянами. Обізнаність громадян про їхні права може сприяти формуванню суспільної культури, де права та свободи людини є важливими цінностями.

Стан опрацювання. Досліджувана проблематика була предметом наукового аналізу таких учених як: Ю. Бисага, Д. Белов, М. Гецько, В. Городовенко, В. Лемак, О. Петришин, Д. Терлецький та ін.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації права на конституційну скаргу.

Виклад основного матеріалу. Скарга – це звернення, в якому висувуються вимоги щодо відновлення прав та захисту законних інтересів громадян, які були порушені діями або бездіяльністю державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян або посадових осіб [3]. Звернення громадян або їх об'єднань з індивідуальною або колективною скаргою до Конституційного Суду можна розглядати як одну з форм звернень громадян до органів держави [4].

У багатьох країнах, включаючи Україну, громадяни мають право звертатися до органів держави з питань, які стосуються їхніх прав і інтересів. Це є один із основних принципів демократичної правової держави. Конституційний Суд спеціалізується на розгляді питань, пов'язаних з порушенням конституційних прав і свобод громадян. Таким чином, звернення до нього стосується саме конституційних аспектів правових питань.

Звернення до Конституційного Суду допомагає забезпечити, що всі закони і рішення державних органів відповідають Конституції. Це важливо для підтримки принципу влади закону і виключення можливості дій, які б порушили конституційні норми. Також воно є одним із способів реалізації конституційного контролю, який допомагає гарантувати відповідність законодавства нормам Конституції.

Отже, звернення до Конституційного Суду можна розглядати як одну з форм взаємодії громадян з державними органами з метою захисту їхніх конституційних прав і свобод, а також для забезпечення влади закону та дотримання принципів правової держави.

Згідно з процесуальними кодексами, судові рішення може бути переглянуте у випадку встановленої неконституційності (або конституційності) застосовної норми, але лише у тому випадку, якщо це рішення ще не було виконано. Ця умова, як визначено законодавцем, має велике значення. Наприклад, Верховний Суд в своїй постанові від 29.10.2019 року у справі № 922/1391/18 підкреслив, що судові рішення, яке не потребує виконання, встановлює правову ситуацію та відповідні наслідки негайно після набрання ним сили. З цього випливає, що всі рішення суду, які не підлягають виконанню, не можуть бути переглянуті на підставі цієї обставини [5].

Це твердження обґрунтовується через особливості юридичного характеру судових рішень і

способу їх виконання. Судове рішення має велике юридичне значення, оскільки воно встановлює правову ситуацію у конкретній справі. Рішення суду містить в собі визначення прав та обов'язків сторін справи, а також рішення про застосування чи скасування конкретних правових норм. Це рішення набуває юридичної сили з моменту його прийняття судом.

Зазвичай судові рішення повинні бути виконані сторонами справи. Це означає, що сторони повинні дотримуватися визначених у рішенні обов'язків і вчиняти дії відповідно до нього. Однак існують випадки, коли рішення суду не потребує виконання, наприклад, коли воно стосується встановлення правової ситуації, а не накладає конкретних обов'язків.

Якщо судові рішення встановлює правову ситуацію, вона стає чинною негайно після його набрання сили. Відтак, сторони справи та треті особи повинні дотримуватися цієї нової правової ситуації без будь-яких затримок чи обмежень.

Поряд з цим, існують підстави для перегляду судових рішень. Проте згідно з вищезгаданим твердженням, підстава «встановлене Конституційним Судом України тлумачення судом застосованого закону України (або його положення) у спосіб, що не відповідає Конституції України» не може служити основою для перегляду судових рішень. Це через те, що такий перегляд вже не має сенсу, оскільки судові рішення, яке не потребує виконання, не накладає конкретних обов'язків на сторони справи та не втручається у їхні правові інтереси.

Отже, головна ідея цього твердження полягає в тому, що судові рішення, які встановлюють правову ситуацію, не можуть бути переглянуті на підставі цієї обставини, оскільки вони не мають юридичної сили для виконання та не втручаються у правові обов'язки сторін справи.

Поряд з цим, при визнанні закону неконституційним виникає підстава для перегляду всіх рішень, які мають юридичні наслідки для особи, навіть якщо ці рішення вже були виконані. Неконституційність закону призводить до значущих юридичних наслідків [6]. Одним з наслідків є можливість перегляду всіх рішень, які були прийняті на підставі цього закону і мають юридичні наслідки для осіб. Це означає, що всі рішення, прийняті на основі такого неконституційного закону, можуть бути переглянуті, навіть якщо вони вже були виконані або застосовані, що дає можливість відновити права і свободи осіб, які були порушені через неконституційний закон, і забезпечити їхню справедливість відповідно до Конституції та інших законів країни.

Тлумачення закону або його положення Судом, яке не відповідає Конституції України та було застосоване в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу

гу, не сприяє ефективному захисту прав і свобод особи. Тому доцільно додати до переліку підстав для перегляду судових рішень окрему підставу – тлумачення закону або його положення судом, яке суперечить Конституції України і було встановлене Конституційним Судом України [7].

Висновки. Слід підкреслити, що коли Конституційний Суд України визнає норму неконституційною, це призводить до втрати юридичної сили цієї нормою. Це означає, що відповідне рішення Конституційного Суду не лише скасовує дану норму, але і не має властивостей нормативного акта, спрямованого на встановлення, зміну або скасування правових норм, або на зміну сфери їх дії [8].

Таким чином, коли Конституційний Суд України визнає певну норму закону неконституційною, ця норма втрачає юридичну силу та визнається такою, ніби її ніколи не існувало в правовому порядку. Тобто, вона не має більше жодної юридичної сили і не може бути використана для регулювання відносин або прийняття рішень.

Ця позиція важлива через те, що неконституційна норма суперечить Конституції України, яка є основним законом країни. Коли Конституційний Суд визнає таку норму неконституційною, це вважається остаточним рішенням і вкотре визнає нормативну силу Конституції пріоритетною над іншими законами.

Тому рішення Конституційного Суду, яке визнає норму неконституційною, не тільки скасовує цю норму, але також позбавляє її будь-якої юридичної сили та визнає такою, що не існує. Це дозволяє забезпечити примат Конституції України і гарантує, що неконституційні норми не можуть бути застосовані у правовому полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Індивідуальна конституційна скарга як ефективний інструмент посилення захисту прав людини та конституціоналізму. URL: https://uba.ua/documents/events/2015_10_02-01/Zalimas%2001.10.2015.pdf
2. Айріяні К.Б. Конституційна скарга як форма звернення до органу конституцій-

ної юрисдикції: дис. ... канд. юрид. наук [12.00.02] / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 267 с.

3. Закон України «Про звернення громадян» від 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Гецько М.М. Інститут конституційної скарги як засіб захисту основних прав і свобод: порівняльно-правовий аналіз: монографія / за заг. ред. М.М. Гецько, Ю.М. Бисаги, Д.М. Белова. Ужгород: Гельветика, 2015. 228 с.
5. Постанова Верховного Суду від 29.10.2019 р. у справі № 922/1391/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85327051>.
6. Мамченко Н. Круглий стіл КАС ВС щодо відновлення прав людини за наслідками рішення КСУ. *Судебно-юридическая газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/149749-vidnovlennya-pravlyudini-za-naslidkami-rishennya-ksu-krugliy-stil-kas-vs>.
7. Керноз Н.Є., Стеченко К.Л. Судова юрисдикція в Україні: нові тенденції та проблемні питання розмежування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 80–86.
8. Юровська Г.В. Практика Європейського суду з прав людини в рішеннях органу конституційної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 5. С. 110–130.
9. Белов Д.М., Бисага Ю.М., Берч В.В., Внешення змін до конституції: загальнотеоретичний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 5. 2023. С. 682–687.
10. Бисага Ю.М., Берч В.В., Белов Д.М. Конституційна скарга – механізм захисту конституційних прав громадян. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 5. 2023. С. 700–705.
11. Белов Д.М., Бисага Ю.М., Берч В.В. Роль та місце конституційної скарги в системі захисту конституційних прав та свобод. *Наукові перспективи*. 2023. № 11(41). 2023. С. 777–787.